

Eva Haettner Aurelius

Lovisa Ulrikas (1720 – 1782) akademi: Sveriges första vittra kungliga akademi

Den 1 maj 1744 skrev Voltaire ett brev till prinsessan Luise Ulrike av Preussen med anledning av hennes snart förestående giftermål med kronprinsen av Sverige, Adolf Fredrik (1710 – 1771):

Il fera sans doute moins froid, Madame a Stockholm, quand vous y regnerez, et alors je viendray faire ma cour a votre majesté. Je ne plains dans cet evenement que la Reine Christine qui va etre eclipsée. Vous ferez en Suede ce que Le Roy votre frere fait en Berlin, vous ferez naitre les beaux arts. Que ne sui[s] je assez hereux pour me trouver dans la foule de ceux qui verront votre couronnement!¹

Lovisa Ulrika² – som prinsessan fick heta i Sverige – hade gjort Voltaires bekantskap hösten 1743, i broderns, Fredrik II, kallad Fredrik den store (1712 – 1786) krets av filosofer och lärda i slottet Rheinsberg. Voltaire och Lovisa Ulrika kom att brevväxla – det första brevet från Voltaire till henne härrör från 1743 och det sista från 1774.³ Det program Voltaire här förutser att hon kommer att följa i Sverige är samma program som hennes bror följde: att främja vetenskap, konst och litteratur, att sprida upplysningens idéer. Programmet skulle tjäna landet genom att sederna mildrades, det skulle visa att fursten styrde sitt land på ett upplyst och civiliserat sätt och det skulle också sprida glans och ära över landet.⁴ ”Utan

1 Kungliga biblioteket, Stockholm, handskriftsamlingen D 934 a, Voltaires brev till Lovisa Ulrika. I Vu 34 *Recueil de Pieces Manuscrites*, där drottningen låtit renskriva för henne viktiga handskrifter, bland annat breven från Voltaire, finns detta brev i prydlig renskrift.

2 Själv skrev hon ”Louise Ulrique”.

3 För denna korrespondens, se Marie-Christine Skuncke, ”Lovisa Ulrikas korrespondens med utländska författare och lärda”, i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 2003, s. 41–61, särskilt s. 51–61.

4 I ett brev till brodern Fredrik den 18 april 1755 skriver Lovisa Ulrika: ”Je fais tout mon possible pour encourager les arts et les sciences, qui sont propres à adoucir les mœurs, et il faut surmonter pour cela bien des difficultés.”, i *Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrichs des Grossen. Ungedruckte Briefe an Mitglieder des preussischen Königshausen*. Hrsg. von Fritz Arnheim. Zweiter Band, 1747 bis 1758, Gotha 1910, s. 373, hädanefter betecknat Arnheim 1910, ii. I ett annat brev till brodern detta år, den 7 oktober, skriver hon: ”Je me flatte que dans peu nous aurons de bons musiciens suédois, la nation aimant les arts. Il y a un compositeur qui a eu une grande réputation en Angleterre, qui est Sudéois [...] Je voudrais bien vous donner une meilleure



Queen Lovisa Ulrika by Lorens Pasch the Younger, 1767 (Nationalmuseum, Stockholm). She is shown both as a queen (the ermine) and as a learned woman (the book). Public domain; source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Luisse_Ulrike_in_blue.jpg.

idée de la Suède qu'il me paraît que vous n'avez pas, mon cher frère. Il y a de très gens ici en tous arts et sciences. Nous avons des peintres qui sont de l'Academie française, mais cependant nationaux, deux habiles architectes, des gens supérieures en mécanique, ce que le ouvrage de Trolhätta prouve. En mathématique, Klingenstierna a une réputation et doit être connu de

tvivel måste hon räknas till kretsen av tidens upplysningsmonarker” säger Henrik Schück om henne i sin historik över hennes akademi, Kongl. Svenska Vitterhetsacademien, grundad 1753.⁵ Parallellen Kristina – Lovisa Ulrika antyds i flera av Voltaires brev,⁶ men själv föredrog hon att framställa sig som Minerva.⁷

Lovisa Ulrika kom att följa detta program – hennes insatser för litteratur, konst och vetenskap i Sverige blev betydande, och hennes verksamhet på dessa områden var inte bara omfattande, utan den utmärktes också av sinne för kvalitet: hon kom att gynna några av de mest excellenta forskarna, författarna och konstnärerna i dåtidens Sverige.

Hon var sällsynt väl skickad att genomföra detta program. Det kulturella arv hon fått med sig via sin familj och dess traditioner, hennes utbildning och inte minst hennes begåvning och personlighet, liksom den roll som en drottning väntades spela, samverkade alla för att göra henne till en ny drottning Kristina eller Minerva – en beskyddare av vetenskap, konst och litteratur.

Hon föddes den 24 juli 1720 i Berlin, som det sjunde av Fredrik Vilhelm I:s (1688–1740) och Sofia Doroteas (1687–1757) fjorton barn – en av de tio som överlevde. Hennes syskonkrets var ovanligt rik på särpräglade och begåvade personligheter (Jägerskiöld 1945, 24–25) – inför eftervärlden framträder de som

Maupertuis. En fait de métiers, les manufactures d'étoffes sont aussi belles que celles de Hollande et les surpassent même”, *ibid.* s. 390. Merit Laine framhåller i *”En Minerva för vår Nord”. Lovisa Ulrika som samlare, uppdragsgivare och byggherre*, diss., Stockholm/Bjärnum 1998, i avsnittet ”Fursten och konsten: tradition och ideologi”, s. 14–17, att 1700-talet i upplysningens anda såg främjandet av konster och vetenskaper som furstens sätt att tjäna sitt land och öka dess glans.

5 Henrik Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia*, V, Stockholm 1936, s. 672.

6 I brevet den 2 maj 1745 gäller det Voltaires artiga avböjande av en inbjudan till Stockholm – han anspelar på episoden med Descartes besök och död i Stockholm, och han bifogar en dikt om drottning Kristina. I brevet av den 22 april 1751, skrivet i Potsdam, med anledningen av tronbestigningen återkommer referensen till Kristina i en liten dikt, där Lovisa Ulrika apostroferas som ”Minerve dans Berlin” och där Voltaire säger att han inte kan likna Descartes ”qui alla Se mettre aux pieds des Christine”. Det är i detta brev han som gåva till Lovisa Ulrika ger ett av de två egenhändigt rättade exemplaren av Dresdenutgåvan 1748 av hans samlade verk, det andra gick till brodern Fredrik. Detta exemplar finns nu i Kungliga biblioteket, som en av dess finaste böcker från 1700-talet. ”C'est par cette rareté seule que cette ouvrage merite peut-etre d'etre honoré d'une place dans la biliotheque de Votre Majesté”, skriver Voltaire. I brevet den 25 augusti 1751 återkommer referensen till Descartes i en dikt: ”Si les Dieux jaloux enleverent Descartes a vos regionis”. Kungliga biblioteket, Stockholm, D 934 a.

7 Merit Laine påpekar att det är tveksamt om Lovisa Ulrika uppskattade dessa referenser till drottning Kristina, se Laine 1998, s. 13 f. Den parallell Lovisa Ulrika själv befordrade var den med Minerva, se *ibid.*, s. 108–109, s. 115, s.125, s.166.

”mycket levande som viljestarka, egensinniga och intelligenta, fascinerande men inte odelat sympatiska.”(Laine 1998, 23). Som arv från modern Sofia Dorotea fanns hos dem alla ”i varierande grad ett intresse för litteratur, filosofi, musik, teater, konst och samlande av olika slag” och de flesta av dem var liksom båda föräldrarna ”engagerade byggherrar”(Laine 1998, 23).

Modern Sofia Dorotea var prinsessa av Hannover, och växte upp i en av fransk kultur och språk präglad värld. I sitt lustslott Monbijou levde hon det av fransk hovkultur präglade liv som redan hennes svärfar Fredrik I (1657–1713) och svärmor och faster Sofia Charlotta av Hannover (1668–1705) hade levt, med musik, teater, konversation, konst och i viss utsträckning filosofi. Här har Lovisa Ulrika mött upplysningens stormsvala i hugenotten Pierre Bayles *Dictionnaire historique et critique* (1697) där den religiösa intoleransen kritiseras och där den upplysta absolutismens grundsatser formuleras. Man intresserade sig också för Voltaire och man studerade Leibniz-*eleven* Christian Wolffs filosofi, också den en vägröjare för upplysningen. Den preussiska kungafamiljen var reformerta i en luthersk miljö och landet hade under den store kurfursten Fredrik Vilhelms av Brandenburg (1620–1688) tid välkomnat många landsflyktiga hugenotter efter det att Ludvig XIV 1685 upphävde ediktet i Nantes. Den preussiska staten utmärktes av sin religiösa tolerans, och detta kan ha bidragit till intresset för den tidiga upplysningens idéer. Sofia Dorotea och Lovisa Ulrika studerade tillsammans madame de Sévigné's brev, de mästarbrev man hade att följa i konsten att skriva brev, och drottningen prenumererade också på flera tidskrifter, främst *Mercure de France*, samtidens ledande litterära organ, som underrättade om det senaste i tidens intellektuella centrum, Paris (Jägerskiöld 1945, 9–40, särskilt 34–36). Lovisa Ulrika vistades under sin ungdom mestadels vid moderns hov, men säkert betydde brodern Fredriks krets i Rheinsberg också mycket: här kom hon i kontakt med stora namn i den samtida vetenskapen och kulturen. Brodern hade redan 1736 börjat brevväxla med Voltaire, och Lovisa Ulrika mötte honom när han andra gången 1743 på den franska utrikesledningens uppdrag besökte Fredrik II. När denne efter sitt trontillträde 1740 kallade den berömde matematikern och astronomen Pierre de Maupertuis (1698–1759) till Berlin, mötte hon en man som hos henne väckte ett intresse för naturvetenskap som hon aldrig övergav.⁸

Fadern Fredrik Vilhelm I hade utsett den landsflyktiga hugenotten Marthe de Rocouille till de kungliga barnens guvernant, också en gång hans guvernant. Genom henne och andra hugenotter förmedlades inte bara det franska språket,

⁸ Jägerskiöld 1945, s. 39–40, för drottningens korrespondens med upplysningsmän, se Skuncke 2003, s. 51–55, för Fredrik II:s krets på Rheinsberg se *ibid.*, s. 208 not 11.

vilket varit hovets språk alltsedan den store kurfurstens tid, utan också den stora franskklassiska litteraturen och den franska hovkultur som hölls levande bland hugenotterna i Berlin. Genom Rocoulle förmedlades också till barnen farmodern Sofia Charlottas bild. Denna var beläst inom filosofi och vetenskap, musikaliskt begåvad och korresponderade med filosofen Gottfried Wilhelm Leibniz, och understödde denne vid bildandet av en vetenskapsakademi år 1700 (senare kallad Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften) där han blev denna akademis förste president (Jägerskiöld 1945, 28; Laine 1998, 27, 31; Laine 2003, 18). Fredrik II sammanfattade i sina *Mémoires Pour Servir à l'Histoire de la Maison Brandebourg* (1751) denna bild, där han prisar ”farmoderns förfining och esprit, kärlek till konster och vetenskaper, nobla religion, vida beläsenhet och upplysta förnuft” och i henne ser ”en stor mans geni och lärds kunskaper, men också all en kvinnas charm och behag.”⁹ När Anders Johan Höpken (1712–1789, kanslipresident, dvs. regeringschef) då Lovisa Ulrikas vitterhetsakademi för första gången sammanträdde den 24 juli 1753 höll sitt första direktörstal anspelade han på Lovisa Ulrikas farmor och hennes insats vid bildandet av denna preussiska akademi, när han menade att samma anda som ”upplifvat Eders Kongl. Maj:ts Fru Fadermoder, hvilken främjat den Berlinska Academiens inrättning och vårdat sig om Leibnitz”¹⁰ skulle underförstått också ”uppliva” Lovisa Ulrika. Han kunde också ha prisat hennes bror, som 1744 hade omorganiserat och förnyat den preussiska vetenskapsakademien som under denne upplevde sin första storhetstid.

Lovisa Ulrika fostrades och växte alltså upp i en miljö starkt präglad av fransk kultur och upplysning där främjandet av vetenskap, litteratur och konst var centrala uppgifter för furstliga personer. I detta främjande inbegreps grundandet av vetenskapliga och konstnärliga akademier, och det fanns starka kvinnliga förebilder för dessa verksamheter. Och hon var personligen väl rustad att tillgodogöra sig allt det som bjöds henne i denna miljö: vittnesbörden om hennes intelligens och skönhet är flera, likaså om hennes charm och viljestyrka (Jägerskiöld 1945, 25, 49, 54–55, 65; Laine 2003, 35). I en självbiografisk skiss beskriver hon sig själv som barn som ”vive et fort entêtée [...] et je me laissais

⁹ Laine 2003, s. 18. Lovisa Ulrika tackar i ett brev den 2 juli 1751 till brodern för denna bok som trycktes i få exemplar: ”J’ai passé une grande partie de la nuit à y lire, et j’oserais dire, sans flatterie, qu’auprès cette lecture on aura de la peine à se familiariser avec les autres historien. Quel style! Quel energie! L’on y reconnaît la vérité, cette vérité si difficile à trouver partout ailleurs, tout cela joint aux réflexions si dignes de l’auteur et qui le feraient partout reconnaître” (Arnheim 1910, ii. s. 267–268).

¹⁰ *Kungl. Svenska Witterhets Academiens Handlingar. Förste delen*. Tryckt hos Lars Salvius, Stockholm 1755, s. 41. I fortsättningen refereras dessa som *Handlingar 1755*.

emporter à tous les plaisirs de mon age.” Hon blev till skillnad från sin mer stillsamma och mer anpassliga syster Sophie uppfostrad ”mi-partie par crainte et par des bonnes paroles”, och hon blev en av faderns favoriter – detta i markant skillnad mot till exempel brodern Fredrik: ”Plus j’avançais en age, plus l’amitié du roi mon père augmentait pour moi. Il s’amusait de mon caquet et dès qu’il était débarrassé du soin des affaires, j’étais obligée d’être avec lui et servir de récréation” (Arnheim 1892, 582). I handskriften *Avskrifter av franska Dialogues, Discours, Vers etc gjorda för dåvarande prinsessan Lovisa Ulrika före hennes ankomst till Sverige* framträder klart den av fransk klassicism och kultur präglade syn på ”vetenskap, vitterhet och smak hon bibringades under sin uppväxt” (Laine 1998, 27) liksom också den syn på teologiska och moraliska frågor hon fick med sig. I ”Reflexions Sur le Gout” har någon, väl Lovisa Ulrika själv, strukit under dessa rader: ”Le Gout Si necessaire pour bien apprécier les productions de l’esprit, est un discernement délicat, vif, net et précis, de toute la beauté, la justesse des pensées, et des expressions.” Hennes säkra smak vad gällde ”les productions de l’esprit” prisades i samtiden¹¹. Andra vittnesbörd i denna handskrift om hennes förankring i fransk kultur är dialogen ”Sur les divers avantages de la Conversation et la Meditation” där den i franskt 1600-tal viktiga konsten att samtala på ett behagligt, bildat och spirituellt sätt framhålls. Likaså betonas i ”Discours Sur l’utilité des belles Connoissances par raport à l’Esprit et au Cœur” betydelsen av kunskaper och bildning – bland annat för att kunna utöva konsten att konversera (KB Vu 62).

När Lovisa Ulrika 24 år gammal kom till Sverige som dess kronprinsessa, hade hon med sig inte bara denna kultur; hon hade förmodligen också med sig det ideal hur ett rike bör styras som hennes bror gjort till sitt, och som hennes son, Gustav III, också gjorde till sitt: den upplyste enväldige monarken. I Sverige mötte hon emellertid ett annat sätt att styra ett land: här rådde sedan 1720 den s. k. frihetstiden, där riksdagen (”stånderna”, bestående av fyra stånd: adel, präster, borgare och – ovanligt nog – bönder) hade den yttersta makten; en tidig form av parlamentarism hade här utvecklats. Sammansättningen av rådet (egentligen ”kungens råd”, ungefär regeringen) bestämdes i praktiken av denna riksdag, och kungen var i de flesta fall skyldig att följa rådets ”råd”.¹² En yttring

¹¹ Jägerskiöld 1945 s. 103–104; Laine 2003, s. 13 citerar Carl Reinhold Berchs (1706–1777, framstående numismatiker, sekreterare i Antikvitetsarkivet, invald 1754 i Vitterhetsakademien, bistod Lovisa Ulrika i arbetet med hennes mynt-och medaljsamling). berömmande ord om drottningens insikter och omdöme.

¹² I ett brev till brodern August Wilhelm från den 3 december 1753 beskriver Lovisa Ulrika den politiska strukturen i Sverige, partiväsendet (”hattar” och ”mössor”), hur Arvid Horn och hans råd störtades, kungens maktlöshet. ”Tout les droits du Roi sont contestés, entre autres les

av riksdagens makt var att det slott, Drottningholm, som Lovisa Ulrika fick av kung Fredrik I (1676–1751) inte blev hennes privata egendom, utan slottet förlänades – lånades ut – till henne, och ägdes egentligen av svenska staten, och över denna stat bestämde riksdagen. (Laine 1998, 35–37). På samma sätt var det med de juveler som Lovisa Ulrika förärades i Berlin inför bröllopet 1744 – dessa juveler var inte tänkta som hennes personliga egendom, utan som svenska statens, men hon trodde och ansåg att de var hennes personliga egendom (Jägerskiöld 1945, 56). Det var inom dessa ramar hon skulle verka, genomföra det program hon hade i sinnet, och det var både politiskt och kulturellt. Dessa båda sfärer var vid denna tid mycket nära sammanflätade, och det visste Lovisa Ulrika.¹³ Forskningen har diskuterat om hennes verksamhet inom vetenskap, litteratur och konst var uttryck för ett personligt behov, om det var ett utslag av ett kulturprogram, om det var politiska ambitioner som låg under hennes kulturella verksamhet (Jägerskiöld 1945, 188–90; Laine 1998, 14–15; Laine 2003, 26–7). Sannolikt var det både ett uttryck för hennes personliga behov och ett kulturprogram ägnat att stärka kungamakten. Hennes politiska ambition var att stärka kungamakten, men den ambitionen misslyckades hon med¹⁴ – hennes son, Gustav III, kom däremot att lyckas med detta.

Men de kulturella ambitionerna kom hon att i stor utsträckning förverkliga. Hon genomförde med stor energi och beslutsamhet det kulturella program som en upplyst furste skulle följa.¹⁵ Hon understödde ur egen kassa den fina diktaren och feministen avant la lettre Hedvig Charlotta Nordenflycht (1718–1763) liksom hon på flera sätt gynnade Olof von Dalin (1708–1763), den store förnyaren av svensk prosa (Jägerskiöld 1945, 92, 102). Han spelade en ledande roll vid hennes hov som tillfällesdiktare, arrangör av fester och rolighetsminister och han var sonens, Gustav, lärare, och den förste sekreteraren i Vitterhetsakademien (Jägerskiöld 1945, 92, 177–82). Båda dessa förnyare av svenskt dikt och språk ingår numera i den svenska klassikerkanon. Hon understödde framstående konstnärers resor till Paris, och gav tidigt uppdrag åt Johan Tobias Sergel, en skulptör

charges.” Utnämningarna var politiskt viktiga, se Jägerskiöld 1945, s. 161–162. Hon är mycket kritisk till detta, och avslutar: ”Brulez ma lettre” (Arnheim 1910, ii. s. 337–340).

13 Se inledningen här och noten 4 om det kulturella programmet och dess syften, samt Laine 1998, avsnittet ”Lovisa Ulrikas verksamhet och den politiska utvecklingen”, s. 201–204.

14 Jägerskiöld 1945, kapitlen ”Lärospån”, ”Mot avgörandet”, ”Tronskiftet”, ”Mellanakt”, ”Katastrofen”, ”Krig och fred”, ”Reform och försoning”, ”Hemlig diplomati”, ”Skeppsrottet”. En utmärkt sammanfattning av Jägerskiölds historik över Lovisa Ulrikas politiska verksamhet finns i hans artikel om henne i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, band 24, Stockholm 1982–1984, s. 151.

15 Jägerskiöld 1945 ger i kapitlen ”Det unga hovet”, s. 75–106, och ”Faustrix Musarum Sueciæ”, s. 174–190, en fyllig och auktoritativ bild av Lovisa Ulrikas verksamhet inom kultur och vetenskap.

av europeiskt format.¹⁶ Genom att hon och hennes make Adolf Fredrik lät uppföra Ulriksdals slottsteater, den s. k. Confidencen (1751) och Drottningholms slottsteater (1766) gynnade de teaterkonsten. Hon samlade antika mynt, antiker, skulpturer och målningar, böcker och s. k. naturalier. Dessa betydelsefulla samlingar ordnade hon med hjälp av experter, bland andra Carl von Linné och den betydande numismatikern Carl Reinhold Berch och hon lät inreda särskilda kabinett i Drottningholm i vilka dessa samlingar förvarades, katalogiserades och gjordes tillgängliga för vetenskapsmän.¹⁷ Hennes och i viss utsträckning också hennes makes kulturella verksamhet från och med hennes ankomst 1744 och särskilt från och med tronskiftet 1751 innebar att hovet åter blev centrum i det svenska kulturlivet. Under de föregående åren, under Fredrik I, hade hovet spelat en mera blygsam roll i kulturlivet och i även i vetenskapen (Laine 2003, 26). Det var inte kungen eller hovet som tog initiativet och år 1739 stiftade den första stora vetenskapsakademien i Sverige, Kungliga Vetenskapsakademien, utan det sedan 1738 dominerande partiet i riksdagen, de s. k. hattarna (Jonsson 2003, 13–14; Nordin 2003, 66–71).

Liksom sin mor höll hon sig à jour med den europeiska, främst den franska kulturen; hon abonnerade redan från början på *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des artes et des métiers* (1751–1772/80), och en av dess två redaktörer, Jean le Rond d’Alembert (1717–1783), blev utländsk ledamot i hennes akademi redan 1755. Från 1760 abonnerade hon på Grimms *Correspondance Littéraire, Philosophique et Critique* (Jägerskiöld 1945, 89; Laine 1998, 192–3). Tack vare detta har nu Kungliga biblioteket i Stockholm en fullständig samling av denna

16 I brevet till brodern Fredrik den 18 april 1755 skriver hon: ”Nous avons cependant de très habiles artistes. Les Français qui sont venus ici pour travailler au château, ont introduit les arts, et leurs disciples réussissent fort bien. Je fais voyager un dessinateur à présent, sur mes propres dépens, avec un peintre.” (Arnheim 1910, ii. s. 372–373). Hon syftar här på arkitekten Jean Eric Rehn (1717–1793) och målaren Johan Pasch (1706–1769). Se också Laine 1998, ”Lovisa Ulrika som mecenat”, s. 194–195 och Jägerskiöld 1945, s. 182. I ett par brev till modern Sofia Dorotea, ett från den 6 augusti 1751, och ett annat från den 5 september 1752 berättar Lovisa Ulrika om sina medaljsamlingar och om sin naturaliesamling och om Linné som person. I det första brevet skriver hon: ”Je tâche de me faire des occupations agréables et utiles. Celle des médailles, entre autres, est des plus vastes. J’ai, outre cela, trouvé à acheter en Hollande les deux plus cabinets de curiosités naturelles, qui appartenaient:[...] La collection des papillons et des insectes des Indes est extrêmement belle, et les coquillis des plus complets. Je m’amuse à le ranger avec un professeur d’Upsal, qui est très grand connoisseur et physicien. C’est un homme fort amusant, qui a tout l’esprit du monde sans en avoir les manières, et qui m’amuse infiniment par ces deux raisons.” (Arnheim 1910, ii. s. 276, s. 313).

17 För samarbetet med Linné, se Jägerskiöld 1945, s. 97–99, för samlingarna, se kap. ”Samlingar och beställningar, i Laine 1998, s. 41–86, samt Laine 2003, avsnittet ”Akademien och hovlivet”, s. 24–26.

korrespondens för åren 1760–68 och en betydande del av den till och med 1793. Biblioteket äger också, tack vare Lovisa Ulrikas vänskap med Voltaire, ett av de två exemplaren av hans egenhändigt rättade upplaga av Dresdenutgåvan 1748 av hans samlade verk.¹⁸ Hennes boksamling på Drottningholm vittnar både om hennes omfattande beläsenhet i tidens romankonst, i tidens vetenskapliga tänkande och i tidens diskussioner om konst och litteratur (Jägerskiöld 1945, 88–9; Rehnström 2003, 172–177).

Hennes största insats inom kulturen och vetenskapen var dock hennes stiftande av den första kungliga akademien i Sverige för vitterhet, det vill säga för den sköna litteraturen och i någon mån för de humanistiska vetenskaperna, främst historieskrivningen.¹⁹ I brevet till brodern Fredrik den 18 april 1755, berättar hon att hon gör allt vad hon kan för att främja kultur och vetenskap och att hon nu stiftat en akademi för den sköna litteraturen – detta för att dessa verksamheter ”mildrar sederna”:

Je fais tout mon possible pour encourager les arts et les sciences, qui sont propres à adoucir les mœurs, et il faut surmonter pour cela bien des difficultés. J’ai aussi, avec la permission du Roi, établi une Academie de Belles-Lettres, qui n’a qu’un commencement bien faible. (Arnheim 1910, ii. 373)

Att stifta akademier låg i tiden – den preussiska vetenskapsakademien hade grundats 1700 och förnyats 1744 av Fredrik II, och dess svenska motsvarighet Kungliga Vetenskapsakademien hade grundats 1739. Den preussiska akademien hade alla vetenskaper, inklusive de humanistiska, liksom också ”belles-lettres” på sitt bord, men det hade inte dess svenska motsvarighet. Denna hade dock, trots sin huvudsakliga naturvetenskapliga inriktning också det svenska språket och språkvården på sitt program, men detta var ingen huvudsak: vad det framförallt gällde var att främja att svenska språket användes i vetenskapliga skrifter (Jonsson 2003, 14). Det saknades med andra ord en motsvarighet till Académie française med dess uppgift att främja och vårda det franska språket och litteraturen, och det saknades en akademi för de humanistiska vetenskaperna. Och Henrik Schück har i sin historik över Vitterhetsakademien klargjort, att det var ”Académie française, och i någon mån också Académie des inscriptions et belles-lettres”²⁰ som var förebilden för Vitterhetsakademien. Académie

¹⁸ Se not 6.

¹⁹ Detta är Jägerskiölds värdering, Jägerskiöld 1945, s. 184, och jag instämmer i denna.

²⁰ Schück 1936, s. 673. I den följande redogörelsen för Vitterhetsakademiens syften, verksamhet och organisation följer jag i huvudsak Schücks framställning, kap. ”Vitterhetsakademien”, i Schück 1936, s. 672–709.

des inscriptions et belles-lettres, först ett utskott inom den stora akademien, ”La petite Académie”, blev 1701 självständig. Vid denna tid var den en lärdomshistorisk akademi, med bland annat pristävlingar i historiska ämnen som uppgift.

Lovisa Ulrika har alltid uppfattats Vitterhetsakademiens grundare, men rent formellt var det inte så; själv säger hon att hon med kungens tillstånd hade ”etablerat” en akademi för den sköna litteraturen. Men det framgår av rådsprotokollet från den 20 mars 1753 att det var hon som tog initiativet till att stifta den: åt den briljante arkitekten Carl Hårleman (1700 – 1753) gav hon uppdraget att utforma akademiens stadgar, men då han oväntat dog i februari 1753, gav hon uppdraget åt kanslipresidenten Anders Johan von Höpken, Sveriges mäktigaste man, som därtill hade författat Vetenskapsakademiens stadgar.²¹ I beslutet i rådet den 20 mars 1753 står det att kungen, Adolf Fredrik, har övervägt hur:

utom den redan här i Stockholm inrättade Vetenskaps Academi, en annan Académie des belles-lettres ansenligen bidraga skulle til Våra trogna Undersåtares nytta och förmon, samt til den ändan anmodat Vår Högtälskeliga Gemål, Hennes Kong.Maj:t Drottningen at hugna denna senare med en Nådig benägenhet och Dess egen besynnerliga höga omvårdnad; så hafve vi aktat nödigt, för bättre Ordning skull, utstaka och stadfästa följande Lagar, til deras underdåniga efterlefnad, som Hennes Kongl. Maj:t skulle behaga utse til Ledamöter af denna Academie (*Handlingar 1755*, 4).

Här görs det klart att det är drottningen som ska sköta, det vill säga både finansiera och leda akademien och därtill utse ledamöter. Att det var drottningen som skulle leda och sköta akademien framgår också av förordet till akademiens första *Handlingar*, där ledamöterna skriver: ”Inför Eders Kongl. Maj:ts fötter nedlägges denna första frukt af Dess egen inrättning. Vitterhet trifs allenast under mäktigt beskydd och nådig upmuntran” (*Handlingar 1755*, 3). Och Lovisa Ulrika kom att både sköta och leda akademien – det var hon som finansierade dess verksamhet, utsåg nya ledamöter, liksom också dess sekreterare och dess direktör²² som ledde sammanträdena. Hon var som ledamot alltid närvarande.

²¹ I ett brev den 27 februari 1753 till modern Sofia Dorotea berättar Lovisa Ulrika om detta oväntade dödsfall: ”Nous avons fait une perte irréparable par la mort subite du surintendant des bâtimens du Roi. C’était un homme qui en Italie et [en] France passait pour le plus habile, et qui rassembloit avec son art toutes les sciences, [il était] d’un caractère et d’une droiture reconnue[s] [et avait] une conversation charmante (Arnheim 1910, ii. s. 324). Förutom Schücks redogörelse för detta, särskilt s. 678, se också Nordin 2003, avsnitten ”Höpken och Vetenskapsakademien” och ”Höpken och Lovisa Ulrikas vitterhetsakademi”, s. 66 – 78.

²² Schück skriver: ”alla ledamöterna, honorarii och arbetande, utsågos av drottningen själv, utan något av akademien förrättat val.” s. 677.

Att en kvinna på detta sätt leder en kunglig, det vill säga en allmän akademi, var, såvitt jag kunnat se, näst intill omöjligt vid denna tid; möjligen var Lovisa Ulrika den första kvinnan i världen som ledde en sådan akademi. Merit Laine förmodar att Lovisa Ulrika, "[g]enom att tilldela sig själv en roll som innebar auktoritet i offentligheten gick hon längre än de flesta andra som av sig själva och omvärlden definierades som exceptionella kvinnor." (Laine 2003, 35) En annan kvinna, Katarina Dasjkova (1743 – 1810), vän till Katarina den stora, sägs ha varit den första kvinna som ledde en vetenskapsakademi, vilket hon gjorde från 1782, då hon som president ledde den ryska vetenskapsakademien. Att antalet kvinnliga ledamöter i dessa akademier var ytterst få vid denna tid är säkert: år 1748 valdes den första kvinnan, Eva Ekeblad (1724 – 1786), in i Kungliga Vetenskapsakademien (Laine 2003, 34).

Syftet med Vitterhetsakademien var att "frambringa en ren Smak, et städadt tänke- och et höfsadt skrifve-sätt såsom uti Samhället nyttige, prydlike och behagelige" (*Handlingar 1755*, 5) – vilket mycket påminner om Académie française's syfte att "donner des règles certaines à notre langue et à la rendre pure, éloquente et capable de traiter les arts et les sciences". Man spårar dock Lovisa Ulrikas "adoucir les mœurs" i den tydligt civilisatoriska ambitionen i syftet: i det städade tänkesättet och det hyfsade skrivesättet som är nyttigt, prydligt och behagligt "uti Samhället". De ämnen denna akademi skulle syssla med var: "Historien, Antiquiteter, med hvad til bägges uplysning hörer, Vältalighet och Svenska Språkets upodling, äro de ämnen Academien äger til sit göromål." (*Handlingar 1755*, 5) Det är – bortsett från antikviteterna – också den franska akademiens ämnen; antikviteterna hörde däremot till Académie des inscriptions et belles-lettres.

Även om historia och antikviteter – med det menade man romerska antikviteter – ingick i akademiens ämnen, var det uppenbart att dess huvudsakliga göromål skulle vara estetiskt-kritiskt: man skulle ge "sitt yttrande och omdöme öfver de utkomne Svenska och främmande Skrifter, hvarvid sjelfva saken skärskådas och granskas med den anständighet, som vederbör och kan tjena til rättelse och icke til förargelse" (*Handlingar 1755*, 6).

Till det första sammanträdet 1753, den 24 juli på Lovisa Ulrikas födelsedag och i det vackra Myntkabinettet på Drottningholm, kallade hon de första ledamöterna, inalles fem stycken. Först och främst den mäktige von Höpken och hans närmaste man riksrådet, den fint bildade Clas Ekeblad (1708 – 1771), riksrådet Carl Fredrik Scheffer (1715 – 1786), diplomaten Carl Rudenschöld (1698 – 1783) som hade varit sändebud i Berlin under förhandlingarna om giftermålet mellan Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika, och den briljante poeten och historikern Olof von Dalin som sekreterare. Riksråden tillhörde alla det s. k. hattpartiet, det då regerande partiet i rådet, och Dalin var uttalad rojalist. Ekeblad och Scheffer

hade båda varit sändebud vid det franska hovet. Höpken höll som direktör ett tal, där han tog tillfället i akt att prisa frihetens välsignelser och enväldets skadlighet; han markerade alltså mot drottningens egen politiska uppfattning. Han sade också att drottningens verksamhet borde vara att ”stadga vitterhet, at hägna dess idkare”, underförstått att inte ägna sig åt politik. Om hon följde detta program, skulle ”de starka men hårda tankar hvilka vårt kön tillhörer” spädas med ”de lifligheter och behagligheter som Eders Kongl. Maj:ts kön billigt tillägnas” (*Handlingar 1755*, 40–42). ”Kvinna bliv vid din läst!” läser man i detta. Att den mäktige Höpken, som ogärna såg konkurrenter till Kungl. Vetenskapsakademien, ändå tillät att Lovisa Ulrikas akademi stiftades och än mer tillät henne att leda denna akademi, har förklarats av Höpken hoppades att den energiska drottningen då inte längre skulle sysselsätta sig med politiken (Jons-son 2003, 15).

Det var mäktiga män hon utsåg, men det var också kultiverade och bildade män, med vilka hon kunde diskutera akademiens ”göromål”, vilka framförallt bestod av att utlysa pristävlingar inom ”poesien, vältaligheten och historien” (Jägerskiöld 1945, 188) - Detta var det gängse sättet för de belletristiska akademierna att främja den sköna litteraturen, alltså dikter och vältalighet, samt den historiska vetenskapen. Så hade sedan gammalt den stora förebilden, Académie française, arbetat. Ämnet för den första tävlingen i historia gällde frågan om folkungaätten var utländsk eller inhemsk; förslaget var Dalins, tävlingen i vältalighet gällde en framställning av Gustav II Adolfs karaktär, sinnelag, tänkesätt och personliga egenskaper; förslaget var Höpkens, i poesin gällde det att skriva en dikt om Karl X Gustavs tåg över Bält 1658 – detta var drottningens eget förslag. Men enligt stadgarna var det drottningen som bestämde prisämnen (Schück 1936, 677). Som Torkel Stålmarch framhållit var detta ”magistrala ämnen”, inte några ”enkla övningsuppgifter”, och de hade tydlig nationalistisk inriktning. Historieämnet handlade om Sveriges tillblivelse, vältalighetsuppgiften handlade om den store Gustav II Adolf, och ämnet för tävlingen i poesi handlade om en av de största segrarna i svensk historia, om ett stort danskt nederlag (Stålmarch 2003, 115–135, särskilt 116–117). Drottningen var av utrikespolitiska skäl fientligt inställd till Danmark, särskilt sedan hon tvingats gå med på att kronprinsen Gustav förlovats med en dansk prinsessa. Ytterligare två pristävlingar i dessa tre ”grenar” av vitterheten utlystes 1755 och 1756. Att de har varit betydelsefulla visas bland annat av att Hedvig Charlotta Nordenflycht deltog i den första tävlingen, dock utan att få något pris.²³ De visar också att

²³ Stålmarch 2003, s. 120–121. Möjligen fick Nordenflycht inget pris därför att hon kom in för sent med sitt bidrag.

akademien trots allt arbetade som en akademi, och inte bara var ”en litterär hovcirkel” av det slag som brodern Fredrik hade omgivit sig med.²⁴

Redan år 1755 utökades akademien med den redan nämnde numismatikern Carl Reinhold Berch, liksom med riksrådet Gustaf Bonde (1682–1764), ett uppseendeväckande val då denne dels tillhörde det andra partiet i riksdagen, de s. k. mössorna, och dels var anhängare av Olof Rudbecks (1630–1702) märkliga teori om Sverige som folkens urhem och svenskan som urspråket, en teori som sekreteraren Dalin var den förste att kritisera och förlöjliga. Men Bonde var den mest ansedde och aktade företrädaren för mösspartiet (Jägerskiöld 1945, 186). Akademien förstärktes sedan med andra vetenskapsmän; 1755 kallades en bemärkt språkforskare, Johan Ihre (1707–1780) liksom den framstående historikern Sven Lagerbring (1707–1787). Också detta visar på ambitionen att verka som en ”fransk akademi”, och Schück menar att de första ledamöterna var ”den mest lysande uppsättning, som det dåtida Sverige kunde åstadkomma.” Att de två fransmännen, upplysningsmännen och ledamöterna av Académie française, Charles-Jean-François Hénault (1685–1770), god vän till Scheffer, och, som redan nämnts, den store matematikern d’Alembert, blev utländska ledamöter år 1755 pekar också på denna ambition – och på drottningens nätverk.²⁵

Verksamheten avbröts 1756 på grund av att drottningen på något sätt var inblandad i ett försök till statskupp, syftande till att öka kungens makt. Akademiens verksamhet återupptogs först 1773, efter att Lovisa Ulrika blivit änka 1771. Det var nu med sonens, Gustav III, tillstånd hon kunde återuppliva sin akademi. Då hade flera av ledamöterna avlidit, flera hade dragit sig tillbaka från offentlig verksamhet, men tre av de gamla ledamöterna kom till det första sammanträdet, och Lovisa Ulrika utsåg raskt nya ledamöter, en ny sekreterare, en ny direktör. Inalles valde hon under dessa år tretton nya ledamöter, av vilka flera var vetenskapsmän (två historiker, en språkforskare, en astronom, en universitetsbibliotekarie). Några av de nya var poeter, men endast en av dessa fyra var verkligt betydande, nämligen Gustaf Fredrik Gyllenborg (1731–1808). Nu sak-

²⁴ Karakteristiken i Schück 1936, s. 672 och s. 678.

²⁵ Schück 1936, s. 684. Undantagandes då Carl Gustaf Tessin (1695–1770, kanslipresident, Gustav III:s guvernör) som från och med 1752 av politiska skäl hade ett spånt förhållande till Lovisa Ulrika. Han var en stor samlare, kännare av konst, en grand-seigneur av format i Sverige, och hade sedan 1744 varit Lovisa Ulrikas gunstling. Jägerskiöld 1945, s. 53–57, s. 76, s. 84–86, s. 129–132, s. 135–141, s. 147–150, s. 164–165. I handskriften *Recueil des pièces manuscrites*, Kungliga biblioteket Stockholm, Vu 34, har Lovisa Ulrika låtit renskriva för henne viktiga dokument, som dikter av brodern Fredrik, brev från filosofer, lärda och vetenskapsmän, dikter av Voltaire. Här finns flera av breven från Voltaire prydligt renskrivna. Handskriften visar på sätt vis en del av detta nätverk.

nades de mäktiga. De flesta av de nya var alltså inte fullt så lysande som den föregående ledamotskaran (Schück 1936, 686–689; Hildebrand 1954, 11–17). Men nu kunde Lovisa Ulrika kalla gamle vännen Voltaire, som 80 år gammal blev utländsk ledamot år 1774. Det hade varit omöjligt att kalla honom 1753, eftersom han då var i onåd hos brodern. Och den siste hon kallade som både ledamot och sekreterare, var den store upplysningsmannen Nils von Rosenstein (1752–1824), så småningom Svenska akademiens förste ständige och långvarige sekreterare. Denne kallade hon bara några månader före sin död, som inträffade den 16 juli 1782. Till denna tidpunkt kom drottningens akademi att verka denna gång.

Under dessa nio år återupptogs pristävlingarna i poesi, vältalighet och historia. Den tävling som uppenbart var den viktiga var den i poesi, den minst betydelsefulla var den i historia. I akademiens dagbok framgår att ledamöterna ägnade tid och möda att granska de poetiska tävlingsbidragen. Åtta pristävlingar utlystes, och Johan Henrik Kellgren (1751–1795), en av de stora svenska poeterna, den klarast lysande stjärnan i den år 1786 stiftade Svenska akademien, belönades tre gånger (det stora priset i poesi 1778, det stora priset i vältalighet, det mindre i poesi 1779). Då hade han redan deltagit i tävlingen i poesi 1777, och han deltog också 1780. Akademin fungerade nu inte bara ”som domstol utan också som individuell handledare och smakråd” (Stålmarck 2003, 133), och även om omdömena inte sällan gällde åsikter och tankar – Kellgren kritiserades 1777 för ”falska tankar eller gudlösa uttryck” – så såg en ledamot redan i detta Kellgrens första bidrag att dikten ”var skrifven med den största poetiska eld och styrka” (Schück 1936, 692). Under denna period kan akademien överhuvudtaget inte anses vara drottningens hovcirkel: dess bedömningar var offentliga, och tävlingarna var ett ”meriteringsförfattande”.²⁶

Den andra stora uppgiften för denna återupplivade akademi var språkvården, och redan på det första sammanträdet i februari 1773 diskuterades ortografins reglering, det svenska ordförrådets rikedom och dess lexikaliska luckor. Liksom den stora förebilden Académie française ville Lovisa Ulrika att det ”vore i sin ordning att liksom Fransöska Akademien utarbete en Dictionnaire”, men detta översteg akademiens förmåga (Schück 1936, 704). Men språkmannen af Sotberg (1724–1781) skrev en avhandling, ”Anmärkningar öfver Svenska Språket”, vilken upplästes den 16 mars 1773 – och om den säger Schück att här ”gjorde dock Vitterhetsakademien [...] en betydande insats, kanske sin mest betydande” (Schück 1936, 705). Det som hämmade akademien var beroendet

²⁶ Stålmarck 2003, s. 134, citerar Carina Burman, *Vältalaren Johan Henrik Kellgren*, diss., Uppsala 1988, s. 57.

av drottningen: hon finansierade den ur sin egen handkassa och sammanträdena var få: om drottningen var förhindrad att delta, blev det inget sammanträde.

Men Lovisa Ulrikas insatser i svensk kultur och vetenskap var viktiga och framtidsdigra, kanske allra mest i det att hovet – en av statsmakterna – med henne blev den ledande kulturella aktören i Sverige. Hennes grundande – med kungens och rådets godkännande – av Vitterhetsakademien, tänkt som en motsvarighet till Académie française, kom i själva verket att vara förebild för sonens grundande av Svenska akademien 1786. Som Henrik Schück påpekar övertog sonens akademi de uppgifter som Vitterhetsakademien gjort till sina. Lovisa Ulrikas akademi var ”vitter” i inskränkt bemärkelse, det vill säga ordet ”vitter” betydde här ”skönlitteratur”, och inte som tidigare ”lärdom och kunande” eller ”humanistisk bildning” (Jonsson 2003, 18). Huvuduppgifterna för hennes akademi var ”alldeles desamma som sedermera för Svenska akademien: skaldekonsterna, vältaligheten, den litterära kritiken och ’språkets uppodling” (Schück 1936, 703–704). Sverige fick år 1786 med Svenska akademien sin andra akademi där Académie française var förebilden, men lika mycket var moderns Vitterhetsakademi förebild. När sonen i sin akademi övertog uppgifterna från moderns akademi, förvandlade han samtidigt hennes akademi till en Historie- och Antikvitetsakademi: dess huvuduppgift blev nu Sveriges fornminnen. Frågan om Gustav III hade stiftat sin akademi om inte modern hade berett marken är omöjlig att besvara, men man kan fundera över det faktum att det andra stora nordiska riket, Danmark, inte fick en dansk akademi förrän 1960, och då en privaträttslig sådan.

Lovisa Ulrikas insatser för vetenskap och kultur i Sverige var ett uttryck för hennes politiska och däri inflätade kulturella ambitioner, men de var också ett personligt uttryck. När man läser hennes brev, i synnerhet de till modern Sofia Dorotea, handlar breven inte sällan om vad Lovisa Ulrika har läst – hon skriver i ett brev 17 februari 1749 att ”La lecture est d’un grand secours et on ne s’en lasse jamais” (Arnheim 1910, ii. 161). I ett brev av den 22 december 1750 skriver hon insiktsfullt om madame de Sévigné’s brevkonst apropo en nyutkommen bok, *Lettres de Ninon au marquis Sévigné*, vidare om en svensk historiker hon nyligen läst med stor uppskattning särskilt för dess stil – hon syftar på Olof von Dalin – och att ”Nous avons de fort bons livres, entre autres un poème sur les sept jours de la Création, qui est un chef-d’œuvre, et qui, selon l’avis de bien des gens, peut être mis à côté du *Paradis perdu* de Milton” (Arnheim 1910, ii. 239–240). Hon syftar här på Haqvin Spegels (1645–1714) dikt *Gudz Werk och Hvila* (1685), ett av de stora verken på svenska från 1600-talet – Miltons dikt hade hon sannolikt läst i Anne Marie Bocages franska översättning. I dessa brev talar ett genuint personligt intresse för litteratur, och då också den svenska. Lovisa Ulrika var en

person med vida litterära horisonter. Att hon stiftade den första svenska akademi som hade svenska språket och litteraturen till huvudsak, var inte bara ett politiskt-kulturellt schackdrag, utan bakom detta drag låg en person med både smak och kunskaper.

Källor och litteratur

Otryckt

Kungliga Biblioteket, Stockholm

D 934 a, Brev från Voltaire till drottning Lovisa Ulrika.

Vu 62, *Avskrifter av franska Dialogues, Discours, Vers etc gjorda för dåvarande prinsessan Lovisa Ulrika före hennes ankomst till Sverige.*

Vu 34, *Recueil des pièces manuscrites.*

Tryckt

Arnheim, Fritz (utg.). *Luise Ulrike, die schwedische Schwester Friedrichs des Grossen.*

Ungedruckte Briefe an Mitglieder des preussischen Königshausen. Zweiter Band, 1747 bis 1758. Gotha, 1910 [Arnheim 1910, ii.].

Arnheim, Fritz (utg.). "Ein Memoirenfragment der Königin Luise Ulrike von Schweden über ihre Jugendzeit am Hofe Friedrich Wilhelms I." *Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte*, 5. Leipzig, 1892 [Arnheim 1892].

Hildebrand, Bengt. *Matrikel över ledamöter av Kungl. Vitterhetsakademien och Kungl. Vitterhets Historie och antikvitetsakademien 1753–1953.* Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri, 1954.

Jonsson, Inge. "Tidiga akademier i Sverige" i förf:s *Vitterhetsakademien 1753 – 2003.* Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, 2003.

Jägerskiöld, Olof. *Lovisa Ulrika.* Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1945.

Jägerskiöld, Olof. artikeln "Lovisa Ulrika" i *Svenskt Biografiskt Lexikon*, 24. Stockholm 1982–1984.

Kungl. Svenska Vitterhets Academiens Handlingar. Förste delen. Stockholm: Tryckt hos Lars Salvius, 1755 [Handlingar 1755].

Laine, Merit. *"En Minerva för vår Nord". Lovisa Ulrika som samlare, uppdragsgivare och byggherre,* diss. Stockholm/Bjärnum, 1998.

Laine, Merit, "En drottning med 'Manna-wett'", i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, Stockholm 2003.

Nordin, Jonas. "Anders Johan von Höpken.'Sveriges Tacitus'", i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, 2003.

- Rehnström, Mats. "Lovisa Ulrikas sista boksamling". i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, 2003.
- Schück, Henrik. *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Dess förhistoria och historia*, V. Stockholm, 1936.
- Stålmärck, Torkel. "De vittra tävlingarna", i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson. Stockholm: Kungl Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, 2003.
- Skuncke, Marie-Christine. "Lovisa Ulrikas korrespondens med utländska författare och lärda", i *Drottning Lovisa Ulrika och Vitterhetsakademien*, red. Sten Åke Nilsson. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 2003.

Lovisa Ulrika's (1720–1782) academy: Sweden's first learned society

On 1 May 1744, Voltaire wrote to Princess Luise Ulrike of Prussia about her approaching marriage to the Crown Prince of Sweden, Adolf Fredrik (1710–1771):

Il fera sans doute moins froid, Madame a Stockholm, quand vous y regnerez, et alors je viendray faire ma cour a votre majesté. Je ne plains dans cet evenement que la Reine Christine qui va etre eclipsée. Vous ferez en Suede cue que Le Roy votre frere fait en Berlin, vous ferez naitre les beaux arts. Que ne sui[s] je assez hereux pour me trouver dans la foule de ceux qui verront votre couronnement!²⁷

Lovisa Ulrika, as the princess would be known in Sweden, had made Voltaire's acquaintance the year before, in the autumn of 1743, in the circle of philosophers and scholars at the court of her brother Friedrich II, Frederick the Great (1712–1786), at Rheinsberg Palace.²⁸ Voltaire and Lovisa Ulrika were correspondents. In 1743, Voltaire opened an exchange of letters that only ended in 1774.²⁹ The path Voltaire predicted she would take in Sweden was the same as her brother's: the promotion of science, of the arts and literature, and of Enlightenment ideas. It would benefit the country by drawing it away from old customs; it would show that the prince's rule was enlightened and civilised, and brought honour and glory to the country.³⁰ "There can be no doubt that she numbered among the En-

27 Kungliga biblioteket (KB) (National Library of Sweden), Stockholm, Handskriftsamlingen D 934 a, Voltaires brev till Lovisa Ulrika [Voltaire's correspondence with Lovisa Ulrika]. A fair copy of this letter is also found in KB, Vu 34 Recueil de Pieces Manuscrites, a collection of the Queen's most important manuscripts, including the letters from Voltaire.

28 For her part, she signed herself "Louise Ulrique".

29 For the correspondence, see Marie-Christine Skuncke, "Lovisa Ulrikas korrespondens med utländska författare och lärda", in Nilsson 2003, 41–61 at 51–61.

30 In a letter of 18 April 1755 to her brother Friedrich, Lovisa Ulrika wrote: "Je fais tout mon possible pour encourager les arts et les sciences, qui sont propres à adoucir les mœurs, et il faut surmonter pour cela bien des difficultés" (Arnheim 1910, ii. 373). In another letter to her brother on 7 October the same year, she wrote: "Je me flatte que dans peu nous aurons de bons musiciens suédois, la nation aimant les arts. Il y a un compositeur qui a eu une grande réputation en Angleterre, qui est Sudéois ... Je voudrais bien vous donner une meilleure idée de la Suède qu'il me paraît que vous n'avez pas, mon cher frère. Il y a de très gens ici en tous arts et sciences. Nous avons des peintres qui sont de l'Academie française, mais cependant nationaux, deux habiles architectes, des gens supérieures en mécanique, ce que le ouvrage de Trolhätta prouve. En mathématique, Klingensstierna a une réputation et doit être connu de Maupertuis. En fait de métiers, les manufactures d'étoffes sont aussi belles que celles de Hollande et les surpassent même" (ibid. 390). Merit Laine (1998, 14–17) points out that it was usual in the eighteenth cen-

lightenment monarchs of the age”, wrote Henrik Schück in his history of the Royal Swedish Academy of Letters, the learned society she founded in 1753.³¹ The parallels with Queen Christina were mentioned in several of Voltaire’s letters, but Lovisa Ulrika far preferred to portray herself as Minerva.³²³³

Lovisa Ulrika did indeed follow the path set out for her. She made notable efforts to promote literature, art and science in Sweden, and not only did her activities have a considerable impact, they also showed she had an eye for quality: she favoured some of the best scholars, authors, and artists in Sweden.

She was unusually well-suited to her new position. The traditions and cultural legacy of her family, her upbringing and, not least, her personality and talents, taken with the role that she was expected to play as queen of Sweden, combined to cast her as a new Queen Christina or a Minerva – a patron of science, art, and literature. Lovisa Ulrika was born on 24 July 1720 in Berlin, the seventh of fourteen children born to Friedrich Wilhelm I of Prussia (1688–1740) and Sophie Dorothea (1687–1757), and one of the ten to survive childhood. Among her siblings were some unusually talented and idiosyncratic figures (Jägerskiöld 1945, 24–5) – they have gone down in posterity as a “very colourful” family, “headstrong and intelligent, fascinating, but not altogether sympathetic” (Laine 1998, 23). From their mother Sophie Dorothea they all inherited “an interest, to varying degrees, in literature, philosophy, music, theatre, art, and collect-

tury, in best Enlightenment spirit, to view the promotion of the arts and sciences as a way for princes to serve their country and increase its standing.

31 Schück 1936, 672. The Academy was founded as Kongl. Swenska Witterhets Academien (the Royal Swedish Academy of Letters), later changed its name to Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (the Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities), and today is usually referred to as Kungl. Vitterhetsakademien (the Royal Academy of Letters).

32 The letter of 2 May 1745 was Voltaire’s polite refusal of an invitation to visit Stockholm, in which he alluded to Descartes’s time in Stockholm and his death there, and enclosed a poem about Queen Christina. In his letter of 22 April 1751, written in Potsdam to welcome her husband’s succession to the throne, he repeated his reference to Queen Christina in a short verse in which he apostrophized Lovisa Ulrika as “Minerve dans Berlin”, and said he could not hope to match Descartes, “qui alla Se mettre aux pieds des Christine”. He enclosed a gift for Lovisa Ulrika: one of only two copies of the 1748 Dresden edition of his collected works to be corrected in his own hand (the other was given to her brother Friedrich). It is now in the National Library of Sweden, one of its finest books from the eighteenth century. “C’est par cette rareté seule que cette ouvrage merite peut-etre d’être honoré d’une place dans la bibliotheque de Votre Majesté”, wrote Voltaire. In his letter of 25 August 1751, he again referred to Descartes in verse: “Si les Dieux jaloux enleverent Descartes a vos regionis” (KB D 934 a).

33 Merit Laine (1998, 13–14) points out that it is doubtful that Lovisa Ulrika appreciated these references to Queen Christina; the parallel Lovisa Ulrika herself preferred was that of Minerva, see *ibid.* 108–109, 115, 125, 166.

ing of various kinds”, and, like both parents, most of them turned out to be “enthusiastic builders” (Laine 1998, 23).

Her mother, Sophie Dorothea, was born a princess of Hanover, and had grown up in a world that prized French culture and language. At her summer residence, Monbijou Palace, her court culture was distinctively French, much like that of her father-in-law Friedrich I (1657–1713) and mother-in-law and aunt Sophie Charlotte of Hanover (1668–1705); it was a place of music, plays, conversation, and art, and to some extent philosophy. It was there the young Lovisa Ulrika would have encountered the *Dictionnaire historique et critique* (1697) by the Huguenot Pierre Bayle, harbinger of the Enlightenment, in which he criticised religious intolerance and formulated the principles of enlightened absolutism. Sophie Dorothea’s circle was also interested in Voltaire and studied the philosophy of Leibniz’s pupil student Christian Wolff, another trailblazer of the Enlightenment. The Prussian royal family was Calvinist in a Lutheran nation, and under Friedrich Wilhelm the Great Elector (1620–1688), Brandenburg-Prussia had welcomed a stream of Huguenot refugees from France, following Louis XIV’s revocation of the Edict of Nantes in 1685. Prussia was known for its religious tolerance, and this may have fuelled interest in early Enlightenment ideas. Lovisa Ulrika joined her mother in studying Madame de Sévigné’s letters, the model correspondence from which so many learnt the art of letter-writing, and Sophie Dorothea also subscribed to several periodicals, including *Mercur de France*, the leading literary journal of the day, in order to keep up with the latest from the intellectual capital, Paris (Jägerskiöld 1945, 9–40 at 34–36). Lovisa Ulrika spent most of her childhood at her mother’s court, but her brother Friedrich’s circle at Rheinsberg Palace would also have meant a great deal to her: it was there she would have come in contact with the great names of science and culture. Friedrich and Voltaire had begun to correspond in 1736, and Lovisa Ulrika met him in 1743 on his second visit to Prussia at the behest of the French foreign ministry. When Friedrich, on his accession to the throne in 1740, invited the famous mathematician and astronomer Pierre de Maupertuis (1698–1759) to Berlin, she met someone who instilled in her an interest in science which she never lost.³⁴

Lovisa Ulrika’s father Friedrich Wilhelm I had appointed his old governess, the exiled Huguenot Marthe de Rocouille, to educate the royal children. From her and other Huguenots they learnt not only French, which had been the language of the court ever since the Great Elector’s day, but also the classics of French literature, and French court culture, which was kept alive among Berlin’s Hugue-

³⁴ Jägerskiöld 1945, 39–40; for the Queen’s correspondence with other Enlightenment figures, see Skuncke 2003, 51–5; for Friedrich II’s circle at Rheinsberg, see *ibid.* 208 n. 11.

nots. It was from Rocoulle that the children heard about their grandmother Sophie Charlotte: widely read in philosophy and science, musically gifted, and who not only corresponded with the philosopher Gottfried Wilhelm Leibniz, but also supported him in founding an academy of science in 1700 (later the Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften, the Prussian Academy of Sciences), of which he was the inaugural president (Jägerskiöld 1945, 28; Laine 1998, 27, 31; Laine 2003, 18). In *Mémoires Pour Servir à l’Histoire de la Maison Brandebourg* (1751), Friedrich II summed up their impression of their “grandmother’s refinement and wit, love of the arts and sciences, noble religion, broad erudition, and enlightened reason”, seeing in her “a great man’s genius and learned knowledge, but also all a woman’s grace and charm.”³⁵ When Lovisa Ulrika’s Academy of Letters met for the first time on 24 July 1753, the opening address was given by Anders Johan Höpken (1712–1789), who spoke of Lovisa Ulrika’s grandmother and her efforts in founding the Prussian Academy, and implied that the same spirit which had “moved your Royal Majesty’s noble grandmother, who promoted the foundation of the Berlin Academy and aided Leibniz” had moved Lovisa Ulrika to do the same.³⁶ He could equally have praised her brother, who in 1744 had reorganised the Prussian Academy of Sciences and went on to preside over its first golden age.

Lovisa Ulrika thus grew up in an environment moulded by French culture and the Enlightenment, and where the promotion of science, literature, and art were central to princely rule. The founding of scientific and artistic academies was part and parcel of this, and she had strong female role models for such endeavours. And she personally was well equipped to capitalise on everything on offer in this environment: her intelligence and beauty were much commented on, as were her charm and determination (Jägerskiöld 1945, 25, 49, 54–5, 65; Laine 2003, 35). In an autobiographical sketch, she described herself as a child as “vive et fort entêtée ... et je me laissais emporter à tous les plaisirs de mon âge”. Unlike her more sedate and biddable sister Sophie, she had been brought up “mi-partie par crainte et par des bonnes paroles”, and she became something of a favourite with her father – in marked contrast, say, to her brother Friedrich:

³⁵ Laine 2003, 18. In a letter of 2 July 1751, Lovisa Ulrika thanked her brother for the book, of which only a few copies were printed: “J’ai passé une grande partie de la nuit à y lire, et j’oserais dire, sans flatterie, qu’auprès cette lecture on aura de la peine à se familiariser avec les autres historiens. Quel style! Quel énergie! L’on y reconnaît la vérité, cette vérité si difficile à trouver partout ailleurs, tout cela joint aux réflexions si dignes de l’auteur et qui le feraient partout reconnaître” (Arnheim 1910, ii. 267–8).

³⁶ *Handlingar* 1755, 41. Höpken was the *kanslipresident*, or Chancellor, and thus head of the Swedish government.

“Plus j’avançais en age, plus l’amitié du roi mon père augmentait pour moi. Il s’amusait de mon caquet et dès qu’il était débarrassé du soin des affaires, j’étais obligée d’être avec lui et servir de récréation.” (Arnheim 1892) The manuscript *Avskrifter av franska Dialogues, Discours, Vers etc gjorda för dåvarande prinsessan Lovisa Ulrika före hennes ankomst till Sverige* (‘Copies of French dialogues, discourses, verses etc. done for the then Princess Lovisa Ulrika prior to her arrival in Sweden’) is clear evidence of the French classicism and culture that left its mark on the “science, letters, and taste she imbued during her upbringing”, and on the views on theological and moral issues that never left her (Laine 1998, 27). In *Reflexions Sur le Gout* someone, probably Lovisa Ulrika herself, underlined the lines, “Le Gout Si necessaire pour bien apprécier les productions de l’esprit, est un discernement délicat, vif, net et précis, de toute la beauté, la justesse des pensées, et des expressions.” Her assured taste in “les productions de l’esprit” was praised by her contemporaries.³⁷ The same manuscript witnessed to her immersion in French culture in the dialogue *Sur les divers avantages de la Conversation et la Meditation*, on the art of conversing in the pleasing, cultured, and lofty way so important in seventeenth-century France. Similarly, the *Discours Sur l’utilité des belles Connoissances par raport à l’Esprit et au Cœur* showed the importance of knowledge and erudition, if only to succeed in the art of conversation (KB Vu 62).

When Lovisa Ulrika arrived in Sweden at the age of 24, the new crown princess did not only have a cultured upbringing to fall back on; she probably also had a clear notion of how a kingdom should be ruled, just as her brother had, and her son Gustav III would have in turn: enlightened, absolute monarchy. In Sweden, however, she came up against a very different way of running a country. From its start in 1720, the so-called Age of Liberty saw ultimate power rest in the hands of the Diet of Estates (made up of nobles, clergy, burghers, and – unusually for the time – peasants) in an early form of parliamentarianism. The composition of the Council of the Realm (strictly speaking the King’s Council, or the executive) was in practice determined by the Diet, and the king was obliged to follow the Council’s ‘advice’ on almost everything.³⁸ One sign of the Diet’s

³⁷ Jägerskiöld 1945, 103–104; Laine (2003, 13) quotes the positive opinion of the Queen’s insight and judgement by Carl Reinhold Berch (1706–1777), leading numismatist, secretary of the then Antikvitetsarkivet (Archive of Antiquities), and member of the Academy of Letters from 1754, who helped Lovisa Ulrika curate her collection of coins and medals.

³⁸ In a letter to her brother August Wilhelm on 3 December 1753, Lovisa Ulrika described Sweden’s political structure, its party system (Hats and Caps), the overthrow of Arvid Horn and his allies on the Council fifteen years before, the King’s powerlessness – “Tout les droits du Roi sont contestés, entre autres les charges” – and the political importance of nominations to the Council

power was that Drottningholm Palace, given to Lovisa Ulrika by King Fredrik I (1676–1751), did not become her private property; rather, the palace was lent to her, while the Swedish state retained ownership – and the state was governed by the Diet (Laine 1998, 35–7). The same was true of the jewels that had been presented to Lovisa Ulrika in Berlin before her wedding in 1744: the jewels were not intended to be her personal property and were to remain the Swedish state's, but she believed, wrongly, that they were her personal property (Jägerskiöld 1945, 56). These were the parameters within which she had to operate, and it was a framework that was both political and cultural: two spheres that were tightly interwoven at this time, as Lovisa Ulrika well knew.³⁹ There is some question in the literature of whether her interest in science, literature, and art was an expression of personal need, whether it was evidence of a deliberate cultural programme of some kind, or whether it was driven by political ambition (Jägerskiöld 1945, 188–90; Laine 1998, 14–15; Laine 2003, 26–7). Most likely it was a combination of personal interest and a cultural programme designed to strengthen royal authority. Her political motivation was a return to royal power, but she failed in that ambition – her son Gustav III, on the other hand, succeeded.⁴⁰

Her cultural ambitions, however, she did manage to realise to a large extent. She showed tremendous energy and decisiveness in pursuit of a cultural programme worthy of an enlightened ruler.⁴¹ She supported the fine poet and feminist *avant la lettre* Hedvig Charlotta Nordenflycht (1718–1763) out of her own pocket, and did much the same for Olof von Dalin (1708–1763), the great innovator in Swedish prose (Jägerskiöld 1945, 92, 102). Dalin played a leading role at her court as a writer of occasional poetry, party fixer, and lord of decorous misrule; he was her son Gustav's tutor; and he was the first secretary of the Academy of Letters (Jägerskiöld 1945, 92, 177–182). Both of these pioneers of vernacular poetry and prose are now firmly in the Swedish canon. Lovisa Ulrika paid for leading artists to visit Paris and was one of the first to commission Johan Tobias

(Jägerskiöld 1945, 161–2). She was extremely critical, and finished “Brulez ma letter” (Arnheim 1910, ii. 337–40).

³⁹ For the aims of her cultural programme, see n. 4; for the Queen's activities and political developments, see Laine 1998, 201–204.

⁴⁰ Jägerskiöld 1945, *passim*. For an excellent summary of Jägerskiöld's history of Lovisa Ulrika's political activities, see his article in *Svenskt Biografiskt Lexikon* xxiv. 151, s.v. ‘Lovisa Ulrika’.

⁴¹ Jägerskiöld (1945, 75–106 & 174–90), is a full, authoritative picture of her activities in culture and science.

Sergel, a sculptor of international note.⁴² Her and her husband Adolf Fredrik's decision to build theatres at Ulriksdal Palace (the so-called *Confidencen*) in 1751 and Drottningholm Palace in 1766 did much for the performing arts. She collected classical medals and coins, antiques, sculptures and paintings, books, and natural curiosities. These were collections of national importance, which she organised with the help of experts, among them Carl Linnaeus and the leading numismatist Carl Reinhold Berch, and she had special cabinets made for Drottningholm where her collections were stored, catalogued, and made available to scientists.⁴³ Her and to some extent her husband's cultural activities following her arrival in Sweden in 1744, and especially after their accession in 1751, meant that the court was once again the centre of the country's cultural life. Before, in Fredrik I's reign, the court had played a more modest role in culture, and indeed in science too (Laine 2003, 26). It was neither king nor court who took the initiative in 1739 in founding the first major scientific academy in Sweden, *Kungliga Vetenskapsakademien* (the Royal Swedish Academy of Sciences); that honour fell to the political party that had dominated the Diet since 1738, the Hats (Jonsson 2003, 13–14; Nordin 2003, 66–71).

Like her mother, she kept abreast of European, and above all French, culture: she was one of the first subscribers to *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des arts et des métiers* (1751–1772/1780), and she brought in one of its two editors, Jean le Rond d'Alembert (1717–1783), as an overseas member of her academy as early as 1755. From 1760 she subscribed to Grimm's *Correspondence Littéraire, Philosophique et Critique* (Jägerskiöld 1945, 89; Laine 1998, 192–193). As a result, the Royal Library in Stockholm (now the National Library of Sweden)

42 On 18 April 1755 she wrote to her brother Friedrich, “Nous avons cependant de très habiles artistes. Les Français qui sont venus ici pour travailler au château, ont introduit les arts, et leurs disciples réussissent fort bien. Je fais voyager un dessinateur à présent, sur mes propres dépens, avec un peintre” (Arnheim 1910, ii. 372–3; see also Laine 1998, 194–5; Jägerskiöld 1945, 182). She was referring to the architect Jean Eric Rehn (1717–1793) and the artist Johan Pasch (1706–1769). In letters to her mother Sophie Dorothea of 6 August 1751 and 5 September 1752, Lovisa Ulrika spoke of her collections of medals and natural curiosities, and what Linnaeus was like as a person. In the first letter she wrote that, “Je tâche de me faire des occupations agréables et utiles. Celle des médailles, entre autres, est des plus vastes. J'ai, outre cela, trouvé à acheter en Hollande les deux plus cabinets de curiosités naturelles, qui appartenait: ... La collection des papillons et des insectes des Indes est extrêmement belle, et les coquillis des plus complets. Je m'amuse à le ranger avec un professeur d'Upsal, qui est très grand connoisseur et physicien. C'est un homme fort amusant, qui a tout l'esprit du monde sans en avoir les manières, et qui m'amuse infiniment par ces deux raisons” (Arnheim 1910, ii. 276, 313).

43 For Linnaeus, see Jägerskiöld 1945, 97–9; above, n. 17; for the collections, see Laine 1998, 41–86; Laine 2003, 24–6.

has a complete run of the periodical for the years 1760–68, and a significant number of the issues up to and including 1793. Thanks to Lovisa Ulrika's friendship with Voltaire, the library also has one of only two copies of the Dresden edition of his collected works from 1748 to be corrected in his own hand.⁴⁴ Her collection of books at Drottningholm testifies to her enthusiasm for novels, modern scientific thought, and discussions about art and literature (Jägerskiöld 1945, 88–89; see also Rehnström 2003, 172–177).

Her greatest single contribution to culture and learning, however, was the founding of the country's first royal academy of letters – a learned society for literature and to a certain point the humanities, especially history.⁴⁵ In a letter to her brother Friedrich on 18 April 1755, she wrote that she was doing all she could to promote culture and learning, and that she had now founded an academy for *belles-lettres* – this because such activities 'mitigate customs': "Je fais tout mon possible pour encourager les arts et les sciences, qui sont propres à adoucir les mœurs, et il faut surmonter pour cela bien des difficultés. J'ai aussi, avec la permission du Roi, établi une Academie de Belles-Lettres, qui n'a qu'un commencement bien faible" (Arnheim 1910, ii.373).

It was becoming fashionable to found learned societies – after all, the Prussian Academy of Sciences had been founded in 1700 (and reformed in 1744 by Friedrich II), and its Swedish counterpart the Royal Academy of Sciences was founded in 1739. The Prussian Academy included all branches of knowledge including the humanities and *belles-lettres*, but its Swedish counterpart did not: its focus was primarily scientific, and although it did include linguistics and was the official authority on the Swedish language, despite this was not its main purpose, which was to promote the use of Swedish in scholarly communications (Jonsson 2003, 14). In other words, it did nothing comparable to the *Académie française* in promoting and safeguarding language and literature, and there was no academy for the humanities. As Henrik Schück made clear in his history of the Academy of Letters, it was "the *Académie française*, and to some extent the *Académie des inscriptions et belles-lettres*" that were its models.⁴⁶ The *Académie des inscriptions et belles-lettres*, which began life as *La petite Académie*, a subcommittee of the *Académie française* proper, was made independent in 1701, at the stage when its focus was the history of knowledge, with such things as competitions on historical subjects.

⁴⁴ See above, n. 6.

⁴⁵ Jägerskiöld (1945), 184 makes this point, and I can only agree.

⁴⁶ Schück 1936, 673. In the following account of the Academy's objectives, organization, and activities, I follow Schück (1936, 672–709).

Lovisa Ulrika is always said to have founded the Academy of Letters, but in formal terms that was not the case, and she herself said that it was with the king's express permission she had 'established' an academy of belles-lettres. Nevertheless, it is plain from the Council minutes of 20 March 1753, that she and she alone took the initiative to found the Academy. She had appointed the brilliant architect Carl Hårleman (1700–1753) to draw up its charter, and when he died suddenly in February 1753 she had turned to Chancellor Anders Johan von Höpken, the most powerful man in Sweden, who had previously drafted the charter for the Swedish Academy of Sciences.⁴⁷ The Council decision of 20 March 1753 stated that King Adolf Fredrik's considered opinion was that:

next to the Academy of Sciences already established here in Stockholm, a second Académie des belles-lettres would be to our loyal subjects' considerable benefit, and to that end have asked Our most beloved consort Her Royal Majesty the Queen to accomplish the latter with gracious inclination and her own peculiarly great care; and for the sake of better order We have set down and enshrined the following regulation for the humble compliance of those whom Her Royal Majesty sees fit to appoint to be members of this Academy (*Handlingar* 1755, 4).

It was spelt out that it was Lovisa Ulrika who was in charge of both the Academy's finances and its management, and would appoint its members. The same was also evident in the preamble to the Academy's first *Handlingar* ('Proceedings'), in which the members wrote: "These the first fruits of its own foundation are laid at Your Royal Majesty's feet. Erudition thrives only with stalwart protection and gracious encouragement" (*Handlingar* 1755, 3). And Lovisa Ulrika did indeed manage and lead the academy: it was she who funded its activities and appointed new members, including the secretary and the president who chaired its meetings.⁴⁸ As a member herself, she was always present. For a woman to lead a royal academy – that is, a public body – was unheard of, as far as I can see. Lovisa Ulrika may well have been the first woman ever to lead a learned society. Merit Laine suggests that Lovisa Ulrika, "By assuming a role that came with public authority, she went beyond those who were defined

⁴⁷ In a letter of 27 February 1753 to her mother, Lovisa Ulrika wrote of his unexpected death: "Nous avons fait une perte irréparable par la mort subite du surintendant des bâtiments du Roi. C'était un homme qui en Italie et [en] France passait pour le plus habile, et qui rassemblait avec son art toutes les sciences, [il était] d'un caractère et d'une droiture reconnue[s] [et avait] une conversation charmante" (Arnheim 1910, ii. 324). See also Schück's account 1936, 678, *passim* and Nordin 2003, 66–78.

⁴⁸ Schück (1936, 677) notes that "all the members, both honorary and working, were appointed by the Queen herself, without the Academy holding a vote."

by themselves and others as exceptional women” (Laine 2003, 35). Another woman, Yekaterina Dashkova (1743–1810), a friend of Catherine the Great, is said to have been the first woman to lead an academy of science when she became president of the Imperial Academy of Arts and Sciences (now the Russian Academy of Sciences) in 1782. It is also known that the number of female academicians was extremely low: Eva Ekeblad (1724–1786), for example, was the first woman to join Sweden’s Royal Academy of Sciences (Laine 2003, 34).

The object of Lovisa Ulrika’s Academy of Letters was to “engender a purity of style, a proper manner of thinking and writing that is profitable, well-ordered, and agreeable to society” –very reminiscent of the Académie Française’s mission “donner des règles certaines à notre langue et à la rendre pure, éloquente et capable de traiter les arts et les sciences” (*Handlingar* 1755, 5). One can see traces of Lovisa Ulrika’s “adoucir les mœurs” in its plainly civilising mission, however, and in the “proper” way of thinking and writing that it was hoped would be useful and agreeable “to society”. The subjects her Academy was to deal with were “History, antiquities, with what serves to the illumination of both, eloquence and the cultivation of the Swedish language” (*Handlingar* 1755, 5). These were also the concerns of the Académie française, apart from the ‘antiquities’, which fell to the Académie des inscriptions et belles-lettres.

Although history and antiquities – meaning Greek and Roman antiquities – were part of the Academy’s remit, it was plain that theirs was an aesthetic and critical mission: it was to give “their dicta and opinion on Swedish and foreign publications, which they peruse and examine with due propriety, serving to correct and not to offend” (*Handlingar* 1755, 6).

For the inaugural meeting, held in the beautiful Coin and Medal Cabinet at Drottningholm Palace on Lovisa Ulrika’s birthday, 24 July 1753, she summoned the first members of the Academy. They were five in all: the powerful Höpken; his closest ally on the Council, the cultivated Clas Ekeblad (1708–1771); another councillor, Carl Fredrik Scheffer (1715–1786); a diplomat, Carl Rudenschöld (1698–1783), who had been the ambassador to Berlin for the negotiations of her marriage to Adolf Fredrik; and finally the brilliant poet and historian, Olof von Dalin, as secretary. The three councillors were all members of the Hat party, which was then the ruling faction on the Council, while Dalin was a prominent royalist. Ekeblad and Scheffer had both been ambassadors to the French court. As president of the Academy, Höpken gave a speech in which he took the opportunity to praise the joys of freedom and the dangers of absolutism; he thus signalled his opposition to the Queen’s own political opinions. He also said that it was the Queen’s business to “foster belles-lettres, to nurture its practitioners” –and implicitly, not to engage in politics –for were she to do so, “the strong but hard thoughts apt for our sex” would be tempered by “the

vivacity and amenability to which those of Your Royal Majesty's sex are readily given" (*Handlingar* 1755, 40–42). "Sutor, ne ultra crepidam!" is the subtext. Höpken was loathe to see anything compete with the Royal Academy of Sciences, and yet he could bring himself to allow Lovisa Ulrika to go ahead with her Academy, and even lead it, perhaps in the hope that the Queen would redirect her abundant energies away from politics (Jonsson 2003, 15).

Her first appointments to the Academy were all powerful men, but they were also cultured, well-educated, and the sort able to hold an intelligent discussion about the Academy's doings, which largely consisted of announcing competitions in "poetry, eloquence, and history" (Jägerskiöld 1945, 188). This was the usual way in which belletristic academies promoted literature – meaning verse and rhetoric – and indeed history; it had long been the *modus operandi* of the great archetype, the Académie française. The topic for the Academy's first history competition was whether the House of Folkung, medieval rulers of Sweden, had been foreign- or native-born, which was a question proposed by Dalin; entrants in the rhetoric competition had to speak on Gustav II Adolf's character, mindset, thinking, and personal qualities, the topic being Höpken's suggestion; and the poetry competition was to write a poem about Karl X Gustav's army crossing the ice of the Danish Belts in 1658, which was the Queen's own proposal. According to the Academy's charter, however, it was meant to be the queen who chose all the topics (Schück 1936, 677). As Torkel Stålmarch points out, these were serious, "magistral" subjects rather than "simple exercises", and they all had a clear nationalist overtones: the history competition was about Sweden's national origins, the rhetoric competition was about a feted Swedish king, and the poetry competition was about one of the greatest victories in Swedish history – and a crushing Danish defeat (Stålmarch 2003, 115–135, at 116–117). (For reasons of foreign policy, the Queen was hostile to Denmark, and her hatred only grew when she was forced to allow Crown Prince Gustav to marry a Danish princess.) Twice more the Academy held competitions with all three "events", in 1755 and 1756. Their significance at the time was demonstrated by the fact that the likes of Hedvig Charlotta Nordenflycht were prepared to compete – in her case, unsuccessfully.⁴⁹ It also shows that the Academy really did operate as a learned society, and was not just "a literary circle" writ large, of the kind that her brother Friedrich entertained at his court.⁵⁰

⁴⁹ Stålmarch 2003, 120–121. It is possible Nordenflycht went empty-handed because she handed in her entry late.

⁵⁰ As characterized in Schück 1936, 672, 678.

It was not long before the numismatist Berch joined their number in 1755, and with him the councillor Gustaf Bonde (1682–1764). Bonde was an astonishing choice given that he was one of the rival political party in the Diet, the so-called Caps, *and* was an advocate of Olof Rudbeck (1630–1702) and his bizarre theories that Sweden was the cradle of humankind and Swedish was the Adamic language – something that Secretary Dalin was quick to criticize and ridicule. Against that, Bonde was one of the leading members of the Caps, and the most respected (Jägerskiöld 1945, 186). The Academy also had reinforcements from academe: the noted linguist Johan Ihre (1707–1780) and the distinguished historian Sven Lagerbring (1707–1787) both joined in 1755. Schück argues that the first group of members was “the most brilliant array that Sweden could then muster”, which confirmed the Queen’s ambition that it be a “French academy”, which, along with her stellar connections, was borne out by the appointment of two new foreign members in 1755: the key Enlightenment figures and members of the Académie française, Charles-Jean-François Hénault (1685–1770) (a good friend of Scheffer) and the great mathematician d’Alembert.⁵¹

The Academy was then suspended in 1756 because the Queen was in some way involved in an attempted coup to increase the King’s power. It did not resume business until 1773, after Lovisa Ulrika was widowed in 1771. This time it was with the permission of her son, King Gustav III, that she revived her Academy. By then, several of the original members were dead, and some had retired from public life, but three attended the first meeting, and Lovisa Ulrika in short order appointed new members, a new secretary, and a new president. In all, she appointed thirteen new members in this period, of whom the majority were academics (two historians, a linguist, an astronomer, and a university librarian) or poets, although only one of the four was of lasting importance, namely Gustaf Fredrik Gyllenborg (1731–1808). There were no powerful politicians. Few of the new members were as brilliant as their predecessors (Schück 1936, 686–9; Hildebrand 1954, 11–17). But now at last Lovisa Ulrika could appoint her old friend Voltaire, who at the age of 80 was made a foreign member in 1774. It would have been impossible earlier, because in 1753 he was in disgrace with her brother Frie-

51 Schück 1936, 684. There was an exception, though: Carl Gustaf Tessin (1695–1770, Chancellor and Gustav III’s ‘governor’), who from 1752 was at political odds with Lovisa Ulrika. He was a great collector and art connoisseur, a Swedish *grand-seigneur* of note, and one of Lovisa Ulrika’s favourites from 1744 (Jägerskiöld 1945, 53–57, 76, 84–86, 129–132, 135–141, 147–150, 164–165). KB Vu 34 *Recueil des pièces manuscrites* is a collection of fair copies of documents important to Lovisa Ulrika, including her brother Friedrich’s poems, letters from philosophers, scholars, and scientists, and Voltaire’s poems. It also has transcriptions of several of Voltaire’s letters. The manuscript is thus a product of her network.

drich. Her last appointment to the Academy was to fill its secretaryship: the great Enlightenment thinker Nils von Rosenstein (1752–1824), who would go on to be the Swedish Academy’s first Permanent Secretary. He joined the Academy of Letters only a few months before her death on 16 July 1782. At that point, however, the Academy entered another hiatus, this time until her son revived it in 1786 and gave it a new mission.

In the 1770s the competitions in poetry, rhetoric, and history had been resumed. Evidently, the most prestigious was the poetry competition, while history was the least significant. The Academy’s records show that members spent a great deal of time and effort judging the poetry entries. Eight competitions were held, of which the poet Johan Henrik Kellgren (1751–1795) carried off three prizes: The Great Prize in poetry in 1778, the Great Prize in rhetoric, and the Lesser Prize in poetry 1779. One of the great Swedish poets, and a leading literary light when Svenska akademien (the Swedish Academy) was founded in 1786, he had first participated in the Academy of Letters’ poetry competition in 1777 and again in 1780. By this point the Academy was not only “judge and jury, but also acting as tutor and literary advisor” (Stålmarch 2003, 133) for individual competitors, and although its judgements often concerned opinions and ideas – Kellgren was criticized in 1777 for “erroneous ideas or godless utterances” – even at Kellgren’s first attempt one academician recognized his poem to be “writing of the greatest poetic fire and strength” (Schück 1936, 692). The Academy should not be thought to equate to the Queen’s court circle in this period: the competition verdicts were made public, and participation was officially a merit if contestants applied for public office.⁵²

The revived Academy had a second mission, which was to maintain linguistic standards. When it first reconvened in February 1773, its members discussed the riches of Swedish vocabulary, its lexical gaps, and how to regulate its orthography. With an eye on her ideal, Lovisa Ulrika said “it would be right, like the French Academy, to prepare a dictionary”. However, this proved beyond the Academy’s abilities (Schück 1936, 704). The linguist Eric af Sotberg (1724–1781) wrote a thesis, ‘Remarks on the Swedish language’, which was read to the Academy on 16 March 1773, and of which Schück has said that not only was it a “significant contribution” by the Academy, it was “perhaps its most significant” (Schück 1936, 705). What held the Academy back was its dependence on the Queen. She paid for it out of her own purse, and its meetings were few and far between: if the Queen was unable to attend, there was no meeting.

⁵² Stålmarch 2003, 134 quoting Carina Burman, *Vältalaren Johan Henrik Kellgren* (diss., Uppsala 1988), 57.

Yet Lovisa Ulrika's efforts to promote Swedish culture and learning were significant and of long-lasting effect, perhaps most importantly because the court – one of the key organs of government – became the country's leading cultural centre under her rule. By founding the Academy of Letters – with the King's and the Council's sanction – as a direct counterpart to the Académie française, she inspired her son to found the Swedish Academy in 1786. As Schück points out, Gustav III's academy assumed much of the work that had been done by the Academy of Letters. Lovisa Ulrika's academy was limited to "letters" in the narrow sense of belles-lettres, and not, as before, "learning and knowledge" or "humanist education" (Jonsson 2003, 18). The areas it concentrated on were "exactly the same as the Swedish Academy later: the poetic arts, eloquence, literary criticism, and the cultivation of language" (Schück 1936, 703–704). In 1786, the foundation of the Swedish Academy gave the country its second learned society, again inspired by the Académie française, but this time also by the King's mother's Academy of Letters. It was when Gustav III and his academy assumed some of its responsibilities that it became the Academy of Letters, History and Antiquities: its main concern from then on was Sweden's ancient monuments. It is impossible to know whether Gustav III would still have founded his academy if his mother had not shown the way, but it is worth remembering that the other leading Nordic kingdom, Denmark, had no such learned society until 1960, and even then it was a wholly private foundation.

Lovisa Ulrika's work to promote culture and learning in Sweden was an expression of her political and cultural ambitions, but it was also a *personal* expression. In her letters, and particularly those to her mother Sophie Dorothea, Lovisa Ulrika wrote about what she had read. Thus, on 17 February 1749, she said "La lecture est d'un grand secours et on ne s'en lasse jamais" (Arnheim 1910, 161). On 22 December 1750, she wrote insightfully about Madame de Sévigné's letter-writing, prompted by a new book, *Lettres de Ninon au marquis Sévigné*, then added something about a Swedish historian she had read recently who had a style she greatly appreciated – she was referring to Olof von Dalin – and finished, "Nous avons de fort bons livres, entre autres un poème sur les sept jours de la Création, qui est un chef-d'œuvre, et qui, selon l'avis de bien des gens, peut être mis à côté du *Paradis perdu* de Milton" (Arnheim 1910, 239–240). She meant the epic poem *Gudz Werk och Hvila* (1685, 'God's Work and Rest') by Haquin Spegel (1645–1714), one of the great works in Swedish from the seventeenth century. (She had read Milton's epic in French, probably in Anne-Marie du Bocage's translation.) Her correspondence speaks of a genuine personal interest in literature, Swedish included. Lovisa Ulrika was a person with wide literary horizons. The fact that she founded the first learned society in Sweden, and that its interest was primarily the Swedish language and litera-

ture, was not only a smart move politically and culturally, but the mark of a person of both taste and learning.

Translated from Swedish by Charlotte Merton